

חמישים שנה במחיצת מורנו ורבנו הרה"ג יוסף קאפח זצ"ל

היכרותי עם מארי זצ"ל החלה עוד בשנת תשי"א, בשעה שגרתי עם הוריי במושב זנוח שבפרוזדור ירושלים, שבו כיהנתי בתפקיד מזכיר המושב. במסגרת תפקידי זה, הוצרכתי לעלות לירושלים לעתים קרובות לטפל בענייני המושב במוסדות השונים. ניצלתי נסיעות אלו לביקור אצל מארי. סיפרתי לו על קשיי המושב, שתושביו רובם יוצאי מנאכה שבתים, ובראשם כבוד הרב שלום עזירי זצ"ל.

באחד מביקורי, הזמנתי את מארי לבקר במושב ולשאת דברים בפני התושבים. הוא לא דחה את בקשתי והביקור נקבע לקראת חג החנוכה. פרסמנו מודעות על בואו. כששאלתיו מהו הנושא שידבר עליו, השיב "מאי חנוכה". ביום המועד היסעתיו למושב בשעות אחה"צ. הוא התפלל עם הציבור מנחה וערבית, ואחר כך נשא דברים על מהות נס חנוכה. ביקור זה עשה רושם רב על התושבים, ומאז הקשר בינינו הלך והעמיק, הלך והתחזק. בכל פעם שרציתי לבקרו, הייתי מטלפן אליו, והוא היה עונה. הייתי אומר: "מדבר טוב", והוא היה משיב: "טוב מאוד, תבוא". מעולם לא ביקרתי אצלו ללא הודעה מראש!

הייתי נכנס לחדר עבודתו שבקומה התחתונה בביתו. מארי היה יושב במקומו הידוע על הספה, ולפניו פתוחים ספרים ובידו כלי כתיבה. הוא היה מניח עיסוקו ומתפנה כולו אליי. היינו משוחחים על נושאים אקטואליים ומתפרסים לנושאים אחרים.

מאות רבות של שיחות היו לנו על הרבה מאורעות בחייו: על ילדותו, על יתמותו וגידולו וחינוכו על ידי סבו הגדול, "מארי הישיש" זצ"ל. מארי יוסף סיפר לי על מאורעות שמחים ועצובים שקרו לו בחייו על ידי אהבים ושונאים בתימן ובארץ ישראל, סיבת נישואיו המוקדמים בתימן ועלייתו לא"י, עיסוקו במלאכת הצורפות, לימודיו בישיבת "מרכז הרב" ובמכון "הארי פישל", עיסוקו כמוהל ומאורעותיו, מינויו בבתי הדין, עד שהגיע לבית הדין הגדול שבירושלים. השיחות היו נמשכות כשעה ואף למעלה מזה. לא אחת, היו לי הרהורים, שמא אני גורם לו בשיחות אלו להתבטל מעיסוקו החשוב או מטרידו, אך הרגשתי שהוא מעוניין בשיחות אלו. אוזני הייתה קשובה לשמוע כל מה שסיפר לי, ונראה היה שהשיחות מקילות עליו, ושהוא פורק מעליו מעמסה כבדה. לפעמים הייתי יוצא מחדר עבודתו ומהרהר על הנושאים שדיברנו עליהם, כמה הם גדולים עליי, ותהיתי איך לזכור אותם. האפשרות שיישכחו הדברים

ייסרה אותי עד מאוד, עד שייחדתי לי מחברת לרישום מועד השיחות ותוכנן, אלא שלצערי, לא התמדתי ברישומן. שיחות אלו עם מארי זצ"ל הניבו עם הזמן פירות. להלן אפרט חלק מהן.

הספר "איגרת בוכים"

כשדיברנו על סבו, "מארי הישיש" זצ"ל, אמרתי לו שאנו, בני הדור החדש, אין אנו יודעים מאומה על פועלו של סבו, והצעתי לו להוציא לאור את ספר "איגרת בוכים" שכתב בזמנו מארי שלום קורח זצ"ל על סבו. בתחילה לא הסכים עמי, אבל אחרי כמה ניסיונות שכנוע התרצה לי. מארי עבר על החומר שהיה עמו בכתב יד, כתב דברי מבוא, והצפין שמו בסוף כל חלק של המבוא, ומסר לי החומר כדי לטפל בהוצאתו לאור. היה עליי לגייס המימון להדפסה. באותה עת מילאתי תפקיד במועצה האזורית "אבן העזר", שמשרדיה היו במושב הרטוב הסמוך לבית שמש, שם היכרתי כמה אנשים ב"דפוס שמשון". מסרתי להם החומר להדפסה. הם עדיין השתמשו בסֶדֶר של אותיות עופרת. הייתי לוקח מהם החומר המוכן להדפסה אל מארי להגהה. הוא היה מתקן השגיאות ומחזיר לי את החומר, וכך הלוך ושוב מן הדפוס למארי וחוזר חלילה, עד שב"ה אחרי גייעה רבה יצא לאור הספר "איגרת בוכים" בשנת תשכ"ג.

אזכרה ל"מארי הישיש" זצ"ל

באחד הביקורים הצעתי למארי לקיים אזכרה לסבו הגדול במלאת ל"ג שנים לפטירתו. בתחילה לא הסכים עמי, אך לאחר כמה שיחות, מחשבות והרהורים, נתן את הסכמתו לקיום האזכרה. ניגשתי בדחילו ורחימו לארגן את האזכרה. באתי בדברים עם כמה רבנים ואישים שהכירו את מארי הישיש. הם התלהבו מן הרעיון. התייעצתי גם עם יו"ר הכנסת, מר ישראל ישעיהו, שתמך בעניין ואף הציע מקום מתאים, בית הכנסת "אבי דוד" בחולון, מקום גדול ומכובד. הזמנו את שר הדתות, מר זרח ורהפטיג, לכבד את האירוע בנוכחותו. פרסמנו מודעות ברחבי הארץ, גם שלחנו הזמנות. ביום פטירתו הל"ג של מארי הישיש זצ"ל, י"ב בכסלו תשכ"ה, התקיימה האזכרה בחולון ברוב עם.

וכך תיאר מר חיים שר אבי, עורך העיתון "דעת", את האירוע מעל דפי העיתון:

"חסידים ומתנגדים, חכמים ותלמידים, אנשי ישיבות, אנשי שורה וציבור מכל החוגים והשכבות התקבצו אור ליום ג', י"ב בכסלו תשכ"ה, לעצרת התיחדות שנערכה למנוח הרה"ג יחיא קאפח זצ"ל במלאת ל"ג למותו. אולם בית הכנסת המרכזי בחולון על שם "אבי דוד" הוא הרב המנוח, היה מלא עד אפס מקום כשרבים צובאים מעבר לכתליו ומאזינים לדברי הזכרון שנאמרו ע"י רבה הראשי של חולון, הרב רבינוביץ, נכדו של המנוח, הרב יוסף קאפח, סגן יו"ר הכנסת, מר ישראל ישעיהו, ואחרון חביב, שר הדתות, ד"ר זרח ורהפטיג. הרב

ראובן נדאף, רבם של יוצאי תימן בחולון, נשא מספד נרגש, וסיפר זכרונות מתקופת היותו בתימן תלמיד ישיבה אצל הרב המנוח. הוא הטעים שאם כי היה צעיר התלמידים, "לא אוכל להנחם על שלא זכיתי ללותו בדרכו האחרונה, ודמותו ניצבת לנגד עיני יום יום".

את דברי ההשכבה אמר תלמידו, הרב יחיא בדיחי מהרצליה. פתח העצרת והנחה מר טוב צדוק, יו"ר אגודת "יד הרמב"ם" בקריית-אונו (כל מה שנאמר באזכרה שמור עמי בהקלטה).

הספר "זכר צדיק"

ר' שלם רדאעי זצ"ל, שהיה ידיד נפש של אבי, ר' עזרי זצ"ל, הכין חומר לזכר אביו, מארי יחיא רדאעי זצ"ל, ורצה להדפיסו. הוא התייעץ עמי בעניין זה. יעצתי לו להראות למארי את מה שכתב. הוא השיב לי בדברי חכמים: "קריאנא דאגרתא איהו ליהוי פרונקא" (בבא מציעא פג ע"ב).

עשיתי שליחותו, ובאחד מביקוריי אצל מארי, ביקשתי ממנו לעבור על החומר. הוא כדרכו לא השיב את פניי ריקם, עבר על החומר, נתן לנו כמה עצות מועילות ואף כתב דברי פתיחה לספר. גם בספר זה טיפלתי: דפוס, הגהות, כריכה, עד שב"ה נעשה ספר ושמו "זכר צדיק", שיצא לאור בשנת תשכ"ז.

הספר "מאגדות תימן"

ר' אהרן ירימי ז"ל העלה על הכתב סיפורים מפי אביו, ר' יהודה ירימי זצ"ל, שהוא סבא של אמי שתחיה, ומאוד השתוקק שהסיפורים ייצאו כספר. ר' אהרן, שהעריך והעריך את מארי, סיפר לו על מה שכתב. מארי אמר לו: "מסור החומר לטוב והסר דאגה מלבך". קיבלתי ממנו החומר. מארי ליטש הסיפורים וכתב הקדמה יפה על ר' יהודה ירימי, שאותו הכיר עוד בתימן. גם בספר זה טיפלתי, עד שיצא לאור בשנת תשל"ח.

הסידור "שיח ירושלם"

באחת משיחותיי הרבות עם מארי, התפעלתי בפניו מן הסידור "רינת ישראל", שיצא לאור בשנת תשל"ל על ידי הוצאת "מורשת" לזכר השר ר' חיים משה שפירא ז"ל. עיקר התפעלותי הייתה מציוני המקורות בקטעי התפילה.

הבעתי בפני מארי משאלתי שיהיה גם לעדתנו סידור מכובד דומה לזה. מארי חייך והנהן בראשו. לאחר זמן, ראיתי על שולחן עבודתו חומר על סידור תפילה והבנתי כי בשיחתי אתו על נושא זה נזרעו הזרעים הראשונים לסידור התפילה המפואר שערך לימים מארי,

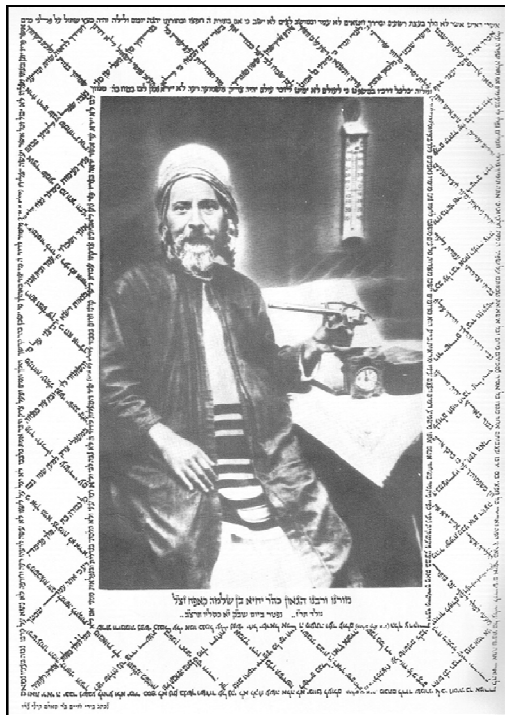
הלוא הוא "שיח ירושלם", שיצא לאור על ידי "מכון מש"ה" בשנת תשנ"ה, וזכה לצאת מאז בכמה מהדורות.

חותמת ונייר מכתבים

פעם אחת, בשעה ששהיתי בחברת מארי, נכנס אליו איש נשוא פנים, ומארי מסר לו מכתב המלצה בכתב ידו באותיות רש"י על נייר רגיל. כשיצא האיש, הצעתי למארי שאכין לו נייר מכתבים מתאים מכובד, מודפס, כמו שיש להרבה רבנים. מארי דחה בקשתי במילים "אין צורך". בזמן אחר הצעתי לו שאזמין לו חותמת חדשה. להצעה זו הוא הסכים, ורשם לי בכתב ידו את נוסח החותמת, "יוסף קאפח – חבר ביה"ד ירושלם". הזמנתי החותמת ומסרתי לו אותה. הוא מצא בה שגיאה. המילה ירושלם נכתבה ביו"ד אחר הלמ"ד. כשראה שאני תמה, אמר לי: "מצא לי בכל התנ"ך ירושלם עם יו"ד". החזרתי החותמת ליצרן כדי שיכין חותמת חדשה שאין בה יו"ד שנייה במילה ירושלם.

תמונת מארי הישיש וצ"ל

ביקשתי ממארי רשות להדפיס תמונת סבו, "מארי הישיש", ולהפיצה ברבים. מארי לא התלהב מן הרעיון, אבל נתן הסכמתו להדפסתה, ואף העלה רעיון שסביב התמונה ייכתבו פסוקים מספר תהילים בצורה מיוחדת, כמו שמצוי בספרים עתיקים. מארי הזמין את סופר הסת"ם, ר' חיים קרני ז"ל, שהיה בעל כתב יד נאה, והסביר לו מה לכתוב, ובאיזו צורה לכתוב. הוא עשה הכל לפי הוראות מארי. כשסיים לכתוב כעין מסגרת, קיבלתי ממנו החומר, והדפסתי התמונה הידועה מעוטרת בפסוקים סביב סביב. התמונה נמכרה למעוניינים במחיר עלות. מאז היא מפארת כמה וכמה בתים.

תמונת הגאון הישיש מארי יחיא אלקאפח

תמונת מארי

תקופה ארוכה ניסיתי לשכנע את מארי להצטלם לצורך הפקת תמונתו. הוא תמיד השיב בשלילה, "מה צורך בכך". אמרתי לו שיש דרישה מן הציבור לתמונה זו. באחד הימים הגיע לאולם שמחות לחתונה שאליה הוזמן. הוא כדרכו הגיע בדיוק בשעה הרשומה בהזמנה. התמזל מזלי, וגם אני הגעתי מוקדם. ישבנו יחד לשוחח, והנה עובר לידנו צלם החתונה. אמרתי למארי כי מה יצא הדבר ושזו ההזדמנות להצטלם. ביקשתי מהצלם לצלם את מארי. מצאנו פינה מתאימה לצילום. הזמנו את מארי לשבת על כיסא. הוא הסכים. הצלם הבזיק במצלמה שלושה הבזקים, וביקש לעשות עוד הבזק אחד, ומארי לא הסכים, באמרו לצלם שחבל לבזבז את הפילם, וקם ממקומו. קיבלתי התמונות מן הצלם, והפקנו התמונה המוכרת של מארי, שהופצה ברבים על ידי "מכון מש"ה".

זכיתי להילוות למארי להרבה מאוד אירועים בחייו שמחים ועצובים, כנסים, קבלת פרסים, מסיבות שנערכו לכבודו, ואף הנחיתי חלק מהם. הנחיתי את חתונות נכדיו. הוא נהג למסור לי רשימת הרבנים שעליי להזמין לשבע ברכות, ואף הכתיב לי הנוסח: "כבוד הרב פלוני יכבדנו בברכה פלונית", ולא מכובד כמקובל אצל אחרים, וטעמו ונימוקו עמו: אנו איננו מכבדים אותו, הוא מכבד אותנו בנוכחותו.

שוחחנו פעם על פותחי ספרים ומרפאי חולים בלחשים. מארי התנגד מאוד לכל "הגדולים" הנותנים עצות ותרופות לחולים ואמר: "רבנים אינם מרפאים. יש בשביל זה רופאים". דעתו על אמונות בלחשים וקמיעים למיניהם הייתה: "כל אלו דמיונות".

מארי סיפר לי שפעם באה אליו זקנה כשהיא ממררת בבכי, וסיפרה לו שיש לה ביעותים בלילה וביקשה ממנו קמיע. כדי להיפטר ממנה, הוציא סכין השחיטה שלו, בדק אותה לפניה, ואמר לה שהיא יכולה ללכת לביתה, ומאומה לא יקרה לה שוב. ואכן היא לא שבה אליו עוד.

פעם אחת שאלתי אותו מדוע אינו משמיע קולו בענייניו של פלוני אלמוני, והוא השיב לי: איני רוצה למדוד נפט (ראה יומא לט ע"א).

ברכה לחג

מדי ערב חג, הייתי מתקשר למארי ומבקש ממנו ברכה. הוא היה מברך אותי בברכה המסורתית לחג: "תיכתב בספר החיים [...] תזכה לשנים רבות [...]". באחד מערבי החג, השתהיתי מלהתקשר כדרכי עקב עניין שהייתי עסוק בו, והנה מארי מתקשר אליי ומברך אותי לחג. מאוד התביישתי וביקשתי ממנו מחילה.

ספרי מארי והדפסתם

כידוע, מארי החל לההדיר ספרים בכוחות עצמו: "גן השכלים", "מאור האפלה", "אגדתא דפסחא", "חמש מגילות" ועוד הרבה. יגיעה רבה יגע בההדרת הספרים. מלבד הכנתם להדפסה, היה מתרוצץ לבית הדפוס להגהות ולכריכה, ואף אורז אותם ומביא אותם בעצמו לבית הדואר למשלוח. זאת מלבד גיוס ההוצאות הכרוכות בכך. כל זה היה עד שנת תשכ"ד.

באחת משיחותיי אתו, סיפר לי שבא אליו שליח הביתה, וסיפר לו שנשלח על ידי פקיד בכיר ממס הכנסה המכיר את מארי מספריו, ואמר לו שמגיעים אליו כל הזמן מכתבים המספרים שהרב עוסק בהוצאת ספרים ואינו משלם מהכנסות אלו מס הכנסה. הפקיד הבכיר אמר לו שהוא יודע שהרב אינו מרוויח מכתבת ספריו, ולכן קרע המכתבים שקיבל ולא התייחס אליהם. השליח ביקש להודיע למארי שהפקיד עומד לצאת לגמלאות ושאינו יודע מי יבוא במקומו, לכן הוא מבקש שהרב יזהר, ונראה שמאז שבא אותו שליח אל מארי, החליט מארי למסור ספריו להדפסה ל"מוסד הרב קוק": "שישה סדרי משנה", "ספר המצוות", "מורה הנבוכים" ועוד.

משנה תורה להרמב"ם

כשראיתי על שולחנו של מארי את **ספר המדע להרמב"ם**, אמרתי לו שספר חשוב כזה צריך לצאת לאור על ידי יוצאי תימן ולא ע"י "מוסד הרב קוק", כי לנו "משפט הבכורה", כיוון שכולו מבוסס על הנוסח שבכתבי היד התימניים. מארי דחה דבריי ואמר: "לא ייתכן", "אין לנו כח". לא הסכמתי עמו.

בביקור אחר אצל מארי, ראיתי שפניו אינן כתמול שלשום. שאלתיו לסיבת הדבר, והוא אמר כי "מוסד הרב קוק" דחה הדפסת "משנה תורה להרמב"ם", באמרו ש"העבודה גדולה מדי". על בשורה זו שמחתי שמחה גדולה. אמרתי למארי שדבר זה "מהשמים נעשה", ואנו בעז"ה נדפיס את הרמב"ם. סיפרתי העניין לכמה מחבריי הקרובים וביקשתי מהם שכל אחד ייתן הלוואה כפי יכולתו, ובעזרת ה' עלה בידי לגייס סכום מסוים.

באותה עת, כבר קמה בקריית-אוננו אגודת הליכות עם ישראל בראשות הרה"ג רצון פרוסי הי"ו, שנמנית עם מקימיה ומילאתי בה תפקיד המזכיר במשך כמה שנים. באחת משיבות האגודה, סיפרתי לחברי בהנהלה הידוע לי משיחותיי עם מארי בעניין ספרי הרמב"ם. גם סיפרתי להם על ההלוואות שגייסתי מחברים, וביקשתי שהאגודה כגוף משפטי תוציא הספר לאור. נתקבלה החלטה חיובית. בישרתי על דבר ההחלטה למארי, גם סיפרתי לו על הכסף שבאמתחתי, וברוך ה', כתב היד נמסר לדפוס "גל אור" בירושלם, והמלאכה החלה.

בישיבה אחרת של הנהלת "הליכות עם ישראל", עלה הרעיון להקים גוף משפטי נפרד להוצאת הספר, והתקבלה הצעת היו"ר, כבוד הרה"ג רצון ערוסי הי"ו, להקים מכון "משנת הרמב"ם" ("מכון מש"ה"). למטרה זו. הקמנו עמותה בשם זה, ואף בחרנו סמל זמני למכון והדפסנו אותו על הכרך הראשון. יותר מאוחר נפגשתי עם גרפיקאי מבני-ברק, והוא עיצב לנו סמל מתאים יותר למכון, המופיע על כל הספרים שמוציאה העמותה, למן הכרך השני של "משנה תורה".

בביקורי אצל מארי, הייתי עד ליגיעתו הרבה בהגהת הספר וניפוי שגיאות הדפוס. כשהגיה עמוד השער של ספר "מדע" וראה את שמו מודפס באותיות גדולות, כתב העהר למדפיס, "להקטין האותיות (כי קטנים אנחנו)". הקב"ה סייע בידנו להוציא לאור בשנת תשמ"ד הכרך הראשון, הלוא הוא ספר "מדע".

לא אשכח השמחה שהייתה לי בשעה שלקחתי מן הכריכיה העותק הראשון של הספר בכריכה זמנית ללא הטבעת שם הספר על הכריכה. אחזתיו בידי כמוצא שלל רב. נסעתי באותו יום באוטובוס לקריית-אונו וקראתי בשקיקה כמעט כל דברי המבוא של הספר. כשהגיעו אלף הכרכים הראשונים לקריית-אונו, היה לנו יום חג. כל חברי הנהלת "הליכות עם ישראל" ועובדיה התגייסו להפיץ את הספר. הם ראו במשימה זו מלאכת קודש, עשינו לילות כימים לגייס כל האמצעים להוצאת הכרכים האחרים. לשם זה הפעלנו קשרים לגיוס המוסדות לסייע לנו, ארגננו משלחת מכובדת מעיני העדה אל שר החינוך והתרבות, מר יצחק נבון, הגשנו לו הספר וביקשנו ממנו לקבל סיוע משרד החינוך.

שנה לאחר מכן, בשנת תשמ"ה, יצא לאור כרך ב, ספר "אהבה". נשלחתי על ידי מארי לר' סעדיא יצחק הלוי הי"ו, סופר הסת"ם מבני-ברק, להביא ממנו דגמי פרשיות התפילין, המזוזה, פרשת האזינו ושירת הים, שכתב. תצלומיהם של אלה נמצאים בו.

היינו כבר יותר מאורגנים. דבקנו במשימה, וה' סייע בידנו להוציא לאור כרך ועוד כרך, עד שהשלמנו הוצאת כל עשרים וארבעה הכרכים של "משנה תורה" להרמב"ם על פי כתבי יד תימן עם פירושו המקיף של מארי. מלאכת ההוצאה נמשכה שתיים-עשרה שנה. מארי זכה לברך על המוגמר בחיים חיותו.

יבורכו מפי עליון כל העושים והמעשים בהוצאת הספר והפצתו. הקב"ה יודע זהות ו תרומת כל אחד ואחד, שהביאו בפועלם זה להרמת קרנה של יהדות תימן והנצחת זכרו של מארי זצ"ל לדורות.

בתמונה: חלק מהמשלחת לשר החינוך והתרבות (מימין לשמאל): טוב צדוק, שר החינוך והתרבות - מר יצחק נבון, שמעיון במשנה תורה להרמב"ם, הרה"ג רצון ערוסי, ר' יוסף צדוק זצ"ל - איש ירושלים.

מסיבת סיום – סעודת מצווה – יומא טבא לרבנן

כשנשלמה מלאכת הדפסת כל כ"ד הכרכים של "משנה תורה" להרמב"ם, הצעתי לחברי בהנהלת "הליכות עם ישראל" לערוך למארי "סעודת מצווה" בירושלים לציון המאורע וגם להעניק לו במעמד זה תעודה מתאימה על פועלו המבורך. נתקבלה החלטה חיובית, ונבחרה ועדה לביצוע. **כבוד הרב רצון ערוסי הי"ו** ניסח בכישרונו את התעודה. מסרתי אותה לסופר סת"ם לכתוב אותה על קלף.

נקבעה רשימת מוזמנים למסיבה. נעשו ההכנות הדרושות ונשלחו ההזמנות למסיבה. ביום ב' דר"ח אדר ב' תשנ"ז, באולם "אריאל", שליד מכון "הארי פישל" בירושלים, התקיימה סעודת המצווה, יומא טבא לרבנן.

לסעודת המצווה הגיעו רבנים ואישי ציבור חשובים מכל חלקי הארץ. כב' הראשל"צ, הרה"ג **מרדכי אליהו זצ"ל**, כיבד את האירוע בנוכחותו. המסיבה נערכה סביב שולחנות ערוכים במתכונת סעודת המצווה המסורתית של יהודי תימן. המוזמנים נכנסו לאולם ביראת כבוד כשהם לבושים חגיגית כיאה לאירוע מיוחד זה.

מארי הגיע לאולם כדרכו בדיוק בשעה הרשומה בהזמנה. תחילה התפללנו מנחה, ואחר כך ישבו איש איש במקומו הראוי לו. פתחתי האירוע בדברי פתיחה. גיסי, ר' **אברהם בדיחי הי"ו**, מהמובילים בהנהלה, סקר בהתרגשות אמתית את פעולותיו של

"מכון מש"ה" ואת התלאות שעברנו, עד שב"ה הושלמה מלאכת הדפסת כל ספרי הרמב"ם. אח"כ מארי פתח בברכת "בורא פרי העץ". כל השומעים ענו אמן. ושוב ברכת אדמה וגפן. והציבור ענה אמן. אח"כ בירכו כל המסובים איש איש בתורו. מבעוד מועד הונח לפני המוזמנים "דיואן" לקט משירי ר' שלם שבזי זצ"ל. כב' הרה"ג **יחיאל תם** הי"ו מחולון, פתח בשיר "אם תחפצה בן איש לסודות נבחרו" בנעימה המיוחדת לאירועים קדושים מעין אלו. גיסו, הרב **שלום צדוק** הי"ו, רבה של בני עי"ש, ענה לו בשיר, כשכל המסובים מטים אוזן ושומעים בשקט וברוממות את דברי השירה מפי המשוררים. כבוד הראשל"צ הרה"ג **מרדכי אליהו** זצ"ל, שישב ליד מארי, החזיק בידו דיואן, עקב אחרי מילות השיר והתלחש עם מארי על תוכן השיר. לאחר הפסקה קלה, פתחו המשוררים בשיר "אלהים אשאלה יוצר מאורים". אל המשוררים הצטרפו ר' **שלום ימיני** ז"ל ור' **אבנר ימיני** הי"ו.

בתום השיר פתחו בהלל לכבוד מארי, "מורנו ורבנו אלהים לכל משאלותיך ימלא", כשכל הקהל מצטרף להלל. בהפסקה קראתי בציבור את דברי "התעודה" שעמדנו להעניק למארי. כולם הקשיבו לתוכנה המיוחדת של התעודה, המספרת על פועלו ותרומתו של מארי לדורות, על שפירש וניפה ככברה את "משנה תורה" להרמב"ם משגיאות, עד שנעשה קב ונקי.

בתום הקריאה, ניגשתי עם התעודה לשולחנו של הראשל"צ שיחתום ראשון על התעודה. אחריו חתמו עליה כל היושבים בשולחן הנשיאות. כבוד הראשל"צ נשא דברים חמים על מארי ועל פועלו. התעודה נמסרה במעמד זה למארי. אחר כך הביאו מים לנטילת ידיהם של כל המסובים לסעודה.

מארי פתח בברכת "המוציא לחם מן הארץ", וכולם ענו אמן. בתום הסעודה, קם מארי ואמר דברי "טעם", ושילב בהם דברי תורה וחכמה כדרכו בקודש, בירך את המסובים ואת המארגנים ואת כלל הציבור. אחר הביאו מים אחרונים, מזגו כוס יין לברכת המזון, והיא נאמרה בקול רם על ידי הרה"ג **זכריה תנעמי** הי"ו מרחובות.

לאחר ברכת המזון, הגישו לציבור שתייה חמה ודברי מתיקה, כשהם שומעים דברי כבוד הרה"ג **רצון ערוסי** הי"ו, רבה הראשי של קריית-אוננו, יו"ר "הליכות עם ישראל" ו"מכון מש"ה". אחריו נשא דברים הרה"ג **עזריה בסיס** הי"ו, רבה הראשי של ראש-העין. ציבור המשתתפים יצא מן האירוע בהרגשת רוממות, כשכל אחד ניגש למארי ומברך אותו.

לאחר זמן נפגשתי יחד עם ר' **שלום אשואל** הי"ו, רכז מכון מש"ה, עם גרפיקאי מהרצליה, והוא עיצב את התעודה, שהודפסה והופצה ברבים ע"י מכון מש"ה.

כנס לגמרה של תורה בירושלם

כנס רב משתתפים לכבודו של מארי נערך מטעם משרד החינוך והתרבות בירושלם בחוה"מ פסח תשנ"ז לציון סיום הוצאת "משנה תורה" להרמב"ם. בכנס השתתפו כבוד הרבנים הראשיים לישראל, הרב ישראל מאיר לאו הי"ו, שדיבר על האיש ומפעלו, והרב אליהו בקשי דורון הי"ו, שדיבר על האיש ומידותיו, הרב נחום אליעזר רבינוביץ הי"ו, שהעלה על נס תרומת מארי לחקר הרמב"ם. שר החינוך והתרבות, מר זבולון המר ז"ל, דיבר על בניין יחיד לתלפיות. סגן שר הדתות, מר יגאל ביבי, דיבר על חסד ואמת נפגשו. חתם את הכנס כבוד הרב רצון ערוסי הי"ו, שמנה מעלות "משנה תורה" במהדורת הרה"ג יוסף קאפח ותרומתו לדורות. בכנס זה קראתי שוב התעודה שהוענקה למארי "ביומא טבא לרבנן".

סיום

כל השנים היו שיחותיי עם מארי בעל פה. שוחחנו על הרבה מאוד נושאים, וכל הזמן אמרתי בלבי והלוואי ושיחות אלו היו מוקלטות. כשידעתי מה מצב בריאותו של מארי, רשמתי לעצמי עניינים חשובים שרציתי שיתועדו בהקלטה בדיעתו. חיפשתי שעת כושר לדבר עמו בעניין זה.

באחד הימים ביקרתי את מארי והבאתי עמי מכשיר הקלטה. אמרתי לו שיש לי כמה שאלות ואני מבקש רשות להקליט את התשובות. לשמחתי, מארי לא התנגד לדבר. הוצאתי את מכשיר ההקלטה ושאלתי את שאלותיי. מארי ענה עליהן. דבר זה נעשה בשני מועדים. השיחה הראשונה הוקלטה ביום ט"ו בטבת תשנ"ח, והשנייה ביום כ"ה ניסן תשנ"ח. הייתי סקרן לדעת אם מארי הכין צוואה ואם יש בה הוראות ליום פקודה. שאלתי אותו סחור סחור, עד שהעזתי ושאלתי אותו מה הוא רוצה שנעשה לו לאחר אריכות ימים. תשובתו הייתה: "מה שעושים לאישה בתימן, יעשו לי". כידוע, אסור להספיד האישה ברחוב, אלא "כבוד המת קבורתו". מתוך דבריו אלה, הבנתי שאינו רוצה שיספידו אותו. ואכן על רצונו זה אמרתי עת שטיפלנו בלווייתו, אלא שחיפשו אז הצוואה ולא מצאו אותה, ורק בתום השבעה נמצאה הצוואה וכתוב בה שמארי מצווה שלא להספידו (ראה מה שכתבתי בעניין זה בספר "מסורה ליוסף ו").

זהו מעט מזער ממה שאפשר לכתוב ולספר ברבים על גאון ענק כמארי. אשרינו שזכינו להכירו ולחיות בדורו. דמותו, יושרו וחכמתו, ילוונו תמיד. נספר עליו לבנינו ולנכדינו ולבאים אחריו, עלינו ללמוד וללמד את בנינו האוצרות שהשאיר לנו.

כשם שנלוויתי אליו בחייו, זיכני הקב"ה ללוות אותו בחוליו ובפטירתו. הייתי בין מארגני לווייתו. הנחיתי והזמנתי את הרבנים מספידיו בדרכו האחרונה. הלכתי אחר

מיטתו. יבורך מפי עליון ר' שי ב"ר שלמה צדוק הי"ו מירושלם, שזכה לעשות במו ידיו הטהרה לגופו של מארי.

מורנו ורבנו מאור עינינו, הרה"ג יוסף קאפח זצ"ל, עלה בסערה השמימה בערב שבת ח"י תמוז תש"ס. רבים בכו וחלצו כתף אחר מיטתו. מי ייתן לנו תמורתו. מי ייתן לנו חליפתו. אשריו ואשרי חלקו. זכותו תגן עלינו ועל כל ישראל. אכי"ר.

